

POSZŁY WICI PO ZAŚCIANKACH. INSUREKCJA 1863

POSZŁY WICI PO ZAŚCIANKACH. INSUREKCJA 1863

POSZŁY WICI PO ZAŚCIANKACH. INSUREKCJA 1863

Pod redakcją
Beaty Michalec i Tadeusza Skoczka

Warszawa 2023

GALERIA MALARSTWA HISTORYCZNEGO

Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej

(27 kwietnia — 20 czerwca 2023)

Kurator wystawy

Katarzyna Skorupa-Malińska

ISBN 978-83-67398-10-7

Wydawnictwo Muzeum Niepodległości

(identyfikator wydawnictwa naukowego 42-700)

al. Solidarności 62; 00-240 Warszawa

wydawnictwo@muzn.pl

tel. 826 90 91 w. 41

POSZŁY WICI PO ZAŚCIANKACH. INSUREKCJA 1863

W Muzeum Niepodległości w Warszawie w roku obchodów 160. rocznicy wybuchu Powstania Styczniowego realizowanych jest wiele wydarzeń o charakterze historycznym. Wśród nich wystawa czasowa malarstwa, druków i realiów z epoki pod tytułem *Poszły wici po zaściankach. Insurekcja 1863 roku* autorstwa kustosz Katarzyny Skorupy-Malińskiej; otwarta 27 kwietnia 2023 r. prezentowana w Galerii Malarstwa Historycznego Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej. Powstała ona we współpracy z Muzeum Ziemi Zawkrzeńskiej w Mławie. Swoje rodzinne pamiątki wypożyczyła też Małgorzata Karolina Piekarska – kierownik Działu Zbiorów Muzeum Niepodległości..

Powstanie Styczniowe, skierowane przeciw rządowi caratu, wybuchło w Królestwie Polskim w nocy 22 stycznia 1863 roku. Pod względem militarnym, jak również politycznym i strategicznym okazało się niedostatecznie przygotowane. A jednak trwało piętnaście miesięcy, będąc najdłuższą walką zbrojną prowadzoną przez Polaków przeciwko rosyjskiemu zaborcy. Przeciw 100 tysięcznej carskiej armii do walki przystąpiło około 5-6 tysięcy insurgen-tów, uzbrojonych w kosy, piki, rewolwery, broń myśliwską, a nawet w zwykłe zaostrzone drągi. Insurekcja wybuchła pod presją „bran-ki”, czyli poboru do wojska, zorganizowanego po raz pierwszy nie w drodze losowania, a wcześniej przygotowanych imiennych list. Odpowiadał za to Aleksander Wielopolski – naczelnik rządu cywilnego, zatwierdzony przez namiestnika Królestwa, wielkiego księcia Konstantego. W chwili wybuchu nie było precyzyjnego planu działań zbrojnych ani wodza naczelnego. Przewidywany na to stanowisko Ludwik Mierosławski przebywał w Paryżu. Pierwsze walki w nocy

z 22 na 23 stycznia nie przyniosły spodziewanych rozstrzygnięć. Powstańcy opanowali przejściowo kilka miejscowości, lecz wkrótce musieli je opuścić. Udało im się zdobyć pewną ilość uzbrojenia, lecz sporo broni także utracili.

Po wybuchu powstania Komitet Centralny Narodowy ogłosił się Tymczasowym Rządem Narodowym i wydał dekret o uwłaszczeniu chłopów, licząc na masowe poparcie tej warstwy społecznej oraz wezwał naród do walki pod hasłem „Wolność-Równość-Niepodległość”.

Powstanie rozpoczęło w sytuacji, w której część społeczeństwa, świadoma potrzeby walki o odzyskanie niepodległości, była podzielona na dwa główne obozy: „białych” – przeciwników natychmiastowego uderzenia i „czerwonych” – dążących do szybkich działań zbrojnych. Również przywódcy „czerwonych” zakładający, że powstanie powinno wybuchnąć jak najszybciej, zdawali sobie sprawę, iż społeczeństwo jest podzielone. Jedności nie było nawet w ich własnym obozie. Zdecydowano się jednak na rozpoczęcie insurekcji, głównie pod wpływem agitacji Stefana Bobrowskiego.

Pomimo zwolnienia impetu działań zbrojnych w pierwszych dniach po rozpoczęciu, powstanie trwało i przybrało na sile po przystąpieniu do niego w marcu 1863 roku stronnictwa „białych”. Okres lata i jesieni charakteryzował się nasileniem walk oddziałów powstańczych. Po stronie polskiej w bitwach uczestniczyło 25–30 tysięcy insurgentów przeciwko 300 tysięcznej armii carskiej. Zarówno w pierwszym okresie, jak i później, główną siłą oddziałów powstańczych stanowiła patriotycznie nastawiona drobna szlachta

i pozbawieni herbów mieszkańcy zaścianków, oficjaliści, zamieszkała w miastach inteligencja oraz, w późniejszym okresie, chłopci.

Udział włościan w działaniach zbrojnych był bezpośrednio powiązany z aktywnością szlachty, szczególnie uboższej jej części. Chociaż impuls do „Nocy styczniowej” 1863 roku wyszedł z Warszawy, to właśnie wici, które poszły po zaściankach, spowodowały napływ świeżej krwi do powstańczych oddziałów. Synowie wsi, w przeciwieństwie do patriotycznej młodzieży miejskiej, nie zostali objęci branką, znali teren działań zbrojnych i potrafili „robić kosą”. Potrzebowali natomiast przywódców spośród znanych sobie ludzi i tych znaleźli w zaściankowej szlachcie.

Powstanie praktycznie zamarło późną jesienią 1863 roku. Nasilający się terror ze strony władz, pacyfikacje wsi, miasteczek i dworów szlacheckich, ogólne zmęczenie i zwątpienie w dalszy sens walki, spowodowały jego upadek. Niewielkie oddziały walczyły jeszcze do końca marca 1864 roku, ale nie mogły już przechrzcić szali zwycięstwa na swoją stronę. Symbolicznym końcem stało się aresztowanie w kwietniu 1864 roku ostatniego przywódcy – Dyktatora Powstania Generała Romualda Traugutta. W trakcie trwania działań powstańczych stoczono ponad 1200 bitew i potyczek, w większości przegranych.

Bilans powstania okazał się tragiczny. Na polu walki straciło życie 20 tysięcy ludzi, ponad 1000 osób zostało rozstrzelanych lub powieszonych. Około 30-35 tysięcy powstańców zostało zesłanych w głąb Rosji i na Syberię (z czego blisko 12 tysięcy przeszło przez

miejsce prezentacji wystawy – ówczesne centralne więzienie śledcze caratu w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej, obecnie jeden z oddziałów Muzeum Niepodległości w Warszawie), a 10 tysięcy zostało zmuszonych do udania się na emigrację. W trakcie działań zbrojnych, zniszczono całkowicie lub częściowo około 1000 wsi i miasteczek; znaczną liczbę małych miast zaangażowanych w poparcie powstania pozbawiono praw miejskich, co spowodowało ich stopniowy upadek. W 1867 roku zniesiono resztki autonomii Królestwa Polskiego, na Ziemiach Zabrzanych nasiliła się brutalna rusyfikacja; polskość na tych terenach poczęła stopniowo zanikać, choć całkowicie nie udało się jej wyrugować.

Klęska Powstania Styczniowego spowodowała, że zarówno w kraju, jak i na emigracji, przez długie lata trwała namiętna polemika pomiędzy dwoma głównymi nurtami politycznymi. „Biali” zarzucali „czerwonym”, że w nieodpowiedzialny sposób wciągnęli kraj w szaleńcze przedsięwzięcie, na długie lata pogrążając politycznie sprawę polską. Dodatkowo ściągnęli na zabór rosyjski jeszcze sroższy ucisk. „Czerwoni” oskarżali „białych”, o to, że przeciwstawiali się ruchowi niepodległościowemu, próbując powstrzymać wybuch insurekcji, a kiedy już trwała – zredukować ją do biernej samobójczej demonstracji zbrojnej.

Pomimo klęski i tragicznych skutków, Powstanie Styczniowe miało ogromny wpływ na kształtowanie świadomości narodowej i patriotycznych postaw następnych pokoleń Polaków.

Beata Michalec, Tadeusz Skoczek

DROBNOSZLACHECKI CHARAKTER POWSTANIA 1863 W REALIACH

Impulsem do zbudowania narracji wystawy i podkreślenia drobnoszlacheckiego charakteru insurekcji 1863 roku był obraz *Puszczyk* (MZZ/Art/2373), namalowany w 1907 roku, w nurcie romantyzmu, przez Wojciecha Piechowskiego (1849-1911). Przedstawia śmierć młodego powstańca we wnętrzu ubogiego dworu szlacheckiego. Wnikliwy widz dopiero po chwili dostrzeżę złożoną, nasyconą symbolami opowieść artysty. Zastosowany przez Piechowskiego światłoć kieruje uwagę oglądającego do centralnej części obrazu, gdzie ciemna, kobieca sylwetka wyraźnie kontrastuje z rozświetloną sztucznym światłem ścianą. Z prawej strony, na łóżku, leży umierający młody mężczyzna. Na kres jego dni wskazuje dogasająca gromnica, jak również widoczna za oknem sowa, tytułowy puszczyk, który według ludowych wierzeń jest zwiastunem śmierci. To przejmująca, malarska opowieść.

Przestrzeń dedykowaną na wystawie życiu w dziewiętnastowiecznym polskim dworku uzupełniają obrazy: *Pożegnanie uczestników powstania styczniowego 1863* (MN M. 132) Wandalina Strzałeckiego (1855-1917) oraz *Powstaniec na koniu* (MN M.123) Feliksa Sypniewskiego (1830-1902).

Pożegnanie uczestników powstania styczniowego 1863, to pozorne sielankowa scena rodzajowa, właściwie portret zbiorowy ziemiańskiej rodziny. W centralnej, oświetlonej części przedstawienia, przy osiodłanym koniu, stoją gotowi do drogi mężczyźni, towarzyszą im kobiety i dzieci. To właśnie obecność bawiących się na uboczu dziewczynek nadaje scenie sielankowy charakter, który symbolizuje to, co zostawiają powstańcy – spokojne życie.

Z kolei *Powstaniec na koniu*, to mistrzowskie przedstawienie jeźdźcy z narzuconą na ramiona burką. Interesującym uzupełnieniem wątku pielęgnowania tradycji patriotycznych jest efektowny bibelot z epoki, *Kosynier w stroju krakowskim z kosą i sztandarem* (MN EI 3461) – haft umieszczony w ozdobnej ramce na nóżce.

Dążenia niepodległościowe Polaków uwidaczniały się w manifestacjach poprzedzających wybuch powstania. Uniwersalną formą ozdoby były krzyżyki, upamiętniające wydarzenia historyczne. Prezentowany mosiężny, dwustronny (MZZ/Art/2705), został wykonany z okazji 30. rocznicy bitwy o Olszynkę Grochowską. Na pierwszej stronie krzyża są napisy: 25 / 27 / lut. / PAMIĄTKA / 8 / KWIET. 1861. Na odwrocie korona cierniowa z wplecioną gałązką palmową i napis *Warszawa*. Kolejny krzyżyk z 1861 r. z figurą Chrystusa Ukrzyżowanego (MZZ/Art./2710) – wykonany z drewna hebanowego, a figurka Chrystusa z mosiądzu srebrzonego. Na odwrocie krzyżyka data: 1861. Atmosferę lat sześćdziesiątych na ulicach naznaczyły żałobne kiry, pogrzeby przeradzające się w patriotyczne demonstracje, akty bezczeszczenia kościołów, krwawe uliczne starcia oraz chóralne śpiewy pieśni *Boże coś Polskę*, ze zmienioną frazą na: *Ojczyznę wolną racz nam wrócić Panie*.

Nurt narodowy jest również obecny w szkicach Franciszka Streitta (1839-1890): *Kobieta w żałobie* (MN Gr.2059) i *Postać męska w czamarze* (MN Gr. 2061). Czerń kobiecego stroju oraz męskie okrycie uznawane były w owym czasie za narodowy strój polski. To przykład biernego oporu Polaków wobec Rosjan. Oporu, który był karany przez zaborców, a jednak trwał. Efektownym

uzupełnieniem kobiecego żałobnego stroju jest czarna narzutka (MZZ/Art./756), zdobiona szeroką koronką oraz srebrna biżuteria (MZZ/Art./2691, MZZ/Art./2692): patriotyczna broszka z kajdanami na łańcuszku oraz bransoletka i kolczyki w kształcie łez – symbolu rozpaczyny narodu polskiego.

Fotografia Walentyny z Wilczyńskich Dmowskiej przypomina o ważnej roli zaangażowanych patriotycznie kobiet. Podczas powstania styczniowego Walentyna, razem z mężem Władysławem Dmowskim, urzędnikiem sądowym w Mławie, należała do organizacji powstańczej.

O działającej, rozbudowanej administracji Tajemnego Państwa Polskiego świadczą prezentowane archiwalia:

Manifest ogłaszający powstanie 22 stycznia 1863 roku (MN U.490) poniżej fragment dokumentu, w którym Komitet Centralny Narodowy nadawał prawa obywatelskie wszystkim mieszkańcom Polski i uwłaszczał chłopów. W pierwszym zaraz dniu jawnego wystąpienia, w pierwszej chwili rozpoczęcia świętej walki, K. C. N. ogłasza wszystkich synów Polski, bez różnicy wiary i rodu, pochodzenia i stanu, wolnemi i równemi Obywatelami kraju. Ziemia, którą Lud rolniczy posiadał dotąd na prawach czynszu lub pańszczyzny, staje się od tej chwili bezwarunkową jego własnością, dziedzictwem wieczystem. Właściciele poszkodowani, wynagrodzeni będą z ogólnych funduszów Państwa. Wszyscy zaś komornicy i wyrobnicy, wstępujący w szeregi obrońców kraju, lub w razie zaszczytnej śmierci na polu chwały, rodziny ich otrzymają z dóbr Narodowych dział obronionej od wrogów ziemi.

Jednym ze sposobów finansowania Powstania były Obligacje Tymczasowej Ogólnej Narodowej Pożyczki (MN E3828, MN E 4859, MN E4863, MNE4864), drukowane w Warszawie, na podstawie dekretu Rządu Narodowego z 10 października 1863 r.; miały być później wymieniane na obligacje stałe. Emitowano je na okaziciela, a przygotował je Wydział Skarbu Rządu Narodowego. Obligacje nie były jedynym źródłem finansowania powstania styczniowego, inne to dobrowolne datki ludności, przymusowe podatki oraz rekwizycje kas rządowych i skarbowych.

Odezwa *Do szlachty wszystkich ziem polskich* datowana 24 lutego 1863 (MN U.469), wydana z polecenia Tymczasowego Rządu Narodowego, skierowana przeciwko polityce „białych”, wzywała do współudziału w powstaniu. W tej części wystawy prezentujemy również medal *Równość Wolność Niepodległość 1863* (MN E7308), obrazujący intencję zbratania stanów, szlacheckiego i chłopskiego. O najistotniejszym postulatcie, w kontekście pozyskania przez Rząd Narodowy do powstania przedstawicieli najliczniejszej warstwy społecznej, przypomina *Formularz aktu uwłaszczenia* z pieczęcią (MN Mak.794), nadający włościanom użytkowaną przez nich ziemię na własność oraz znoszący pańszczyznę na mocy dekretu Tymczasowego Rządu Narodowego z 22 stycznia 1863 roku.

Natomiast jako pamiątkę historyczną swoich czasów należy traktować medale wybite z inicjatywy polskich chłopów, wdzięcznych carowi Aleksandrowi II za uwłaszczenie, przeprowadzone początkowo jedynie na Ziemiach Zabrzanych w 1861 (MZZ/N/615), potem zaś aby poskromić Powstanie Styczniowe – również w Królestwie

Polskim w 1864 roku (MZZ/N/618). Pierwszy z nich z datą 19 lutego 1861 na awersie przedstawia popiersie Aleksandra II (1855-1881) z podanym jego tytułem władcy, a na rewersie widać chłopą wykonującego gest przeżegnania prawą ręką, nad którym opiekę sprawuje trzech świętych kościoła prawosławnego. Drugi wydany na pamiątkę *Urządzenia Włościan* w 1864 roku, 19 lutego wg kalendarza juliańskiego, a 2 marca wg gregoriańskiego, na awersie ponownie przedstawia popiersie Aleksandra II (1855-1881), a w otoku jego tytuł carski oraz władcy Polski, z kolei na rewersie klęczących chłopów modlących się za pośrednictwem Jezusa do promieniującego wizerunku Matki Boskiej. Nad nią napis: *NAJŚWIĘTSZA PANNO CZUWAJ NAD NASZYM CESARZEM*, a po bokach *NA PAMIĄTKĘ URZĄDZENIA WŁOŚCIAN 19 LUTEGO 2 MARCA 1864 ROKU*.

W centralnej części wystawy prezentowane są wspólnie, wizualne symbole przynależności do stanu szlacheckiego: wspinały pas kontuszowy (MZZ/Art/2713) oraz szabla wraz z pochwą produkcji francuskiej, używana przez lekką kawalerię, wz. 1822 (MZZ/Art/2569). Pas kontuszowy lity, czterostronny, tkany na osnowie jedwabnej złotą i srebrną nitką. Wykonany pod koniec XVIII wieku, w wytwórni Paschalisa Jakubowicza z Lipowa pod Warszawą, należał do Ignacego Łepkowskiego herbu Dąbrowa, właściciela Turzy Małej koło Mławy. Od 1771 sprawował on urząd wiceregenta grodzkiego w Mławie, a od 1784 regenta grodzkiego w Zakroczymiu. W okresie Księstwa Warszawskiego od 1807 sprawował natomiast urząd sędziego pokoju w Płońsku, a w 1809 w Mławie. Był także w 1807 deputowanym do komisji moratoryjnej w Płońsku.

To moment przejścia do kolejnej części wystawy. Obraz działań zbrojnych podczas insurekcji styczniowej przedstawiają ilustracje zamieszczone w prasie francuskiej w 1863 r. w cyklu *Wydarzenia w Polsce*, natomiast rysunek *Powstaniec* (MN Gr.464) Leona Piccarda (1843-1917), który często podejmował tematykę związaną z powstaniem styczniowym, prezentuje insurgenta 1863 r. w pełnym żołnierskim ekwipunku. Postać zwrócona w prawo, na głowie rogatywka, przy pasie ładownica i pistolet, lewą ręką oparty na szabli, na nogach wysokie buty z ostrogami.

Interesująco przedstawia się oryginalna XIX-wieczna broń strzelecka: pistolet skałkowy z wytwórni Augusta Francotte'a (MZZ/Art./2422), dwa rosyjskie pistolety kapiszonowe (MZZ/Art./2420, MZZ/Art./2421), pistolet kawalerski Mutzig 1822 T Bis (MN E6528) i karabin francuski Mutzig M 1822 T Bis z bagnetem (własność prywatna), obydwa pierwotnie skałkowe, przerobione w epoce na kapiszony. Dodatkowo prezentujemy prochownicę rogową (MZZ/Art./1839), śrutownicę (MN E17366), która jest jednym z nowszych nabytków Muzeum Niepodległości w Warszawie, pochodzące z epoki krzesiwo i kamienie skałkowe (własność prywatna), dzięki którym łatwiej zrozumieć, jak działała tego typu broń. Całość uzupełnia amunicja: kule (MN E4675/1, MN E4675/2) i pociski (MZZ/kw/5219), znalezione na polu bitwy pod Drążdżewem, w powiecie makowskim, gdzie 12 marca 1863 r. walczył oddział Zygmunta Padlewskiego.

Równie interesująco przedstawia się piśmiennictwo wojskowe z epoki: *Regulamin piechoty i służba obozowa*, wyd. Paryż 1861 (MZZ/H/2090), z których można wyczytać, jakie

są zasady przeprowadzania musztry, jak brzmią poszczególne komendy, czy jak należy maszerować oraz na czym polega służba w obozie. Z kolei *Regulamin piechoty. Obozowanie, służba forpocztowa i marsze*, wyd. Paryż 1864 (MZZ/H/2164) przekazuje informacje m.in. na temat służby forpocztowej, czyli czatów; ponadto dokumenty Tymczasowego Rządu Narodowego: *Instrukcja powstańcza dla dowódców oddziałów powstańczych z 1863* (MN/U2043); na dole dokumentu winieta: karabiny z bagnietami, pistolety, kosa, szabla i konfederatka. *Rozkaz dzienny do wojsk powstańczych*, wyd. przez Wydział Wojny, Warszawa 22 VIII 1863 (MN/U468), wydany w sprawie dyscypliny, unieważnienia zaginionych pieczęci oddziałów powstańczych, nominacji powstańców oraz informacji o wyrokach sądu wojennego.

Emocjonalną wymowę mają symbole związane z walką o niepodległość: wiara, nadzieja i miłość. Na dwustronnej granitowej rzeźbie (MZZ/Art./) umieszczone zostały kotwica, krzyż i gorejące serce z jednej strony, na odwrocie orzeł w koronie z rozpostartymi skrzydłami. Według tradycji rzeźba towarzyszyła jednemu z oddziałów powstańczych. Mogła też być umieszczona na jednej ze zbiorowych mogił powstańczych.

Epilog powstania, tym samym ostatnia część wystawy, wyznaczają obrazy: *Rok 1863* (MN M164) Tadeusza Rybkowskiego (1848-1926), *Dwa pokolenia* (MN Gr.1849) Otto Troitzsch'a (1843-1907) oraz *Za chlebem* (MZZ/Art./2811) Wojciecha Piechowskiego (1849-1911). Prezentują one dotkliwe konsekwencje udziału Polaków w przegranej insurekcji 1863r.: więzienie, syberyjską katorgę oraz konieczność opuszczenia rodzinnego domu w poszukiwaniu lepszego życia.

Obraz *Rok 1863* powstał trzydzieści lat po wybuchu powstania styczniowego. Rybkowski umieścił w ciemnej celi dwie grupy postaci: po prawej więźniów, po lewej żandarmów rosyjskich wyprowadzających jednego z uwięzionych. Na podłodze leży rozrzucona słoma, która służy za posłanie, przewrócone naczynie, na stoliku obok bochenka chleba stoi dzban i szklanka wody. Przedstawieni powstańcy są ranni, jeden ma rękę na temblaku obwiązaną bandażem, drugi ma opatrzoną nogę, kolejny – głowę. Scena więzienna przedstawia powstańców jako ludzi, którzy ponieśli klęskę.

Dwa pokolenia (MN Gr.1849) Otto Troitzsch'a, to kopia obrazu *Zesłańcy na Syberii* Jacka Malczewskiego. Widzimy naturalistycznie przedstawione sylwetki zesłańców, młodych i starych, ich brudne ręce i zniszczoną odzież oraz przekonująco namalowane emocje na twarzach i w gestach.

Za chlebem, to opowieść o konieczności porzucenia rodzinnych stron z powodu niedostatku. Taką interpretację poprzez tytuł obrazu podsuwa sam Piechowski.

W tej części wystawy prezentowane są również pamiątki z epoki: owalny medalion *Ojczyznę Wolność Racz Nam Wrócić Panie* (MZZ/Art./2424), wykonany w czasie powstania, na miedzianej blasze srebrzonej i złoconej, przedstawia Matkę Boską Częstochowską. Postać zaznaczona wgłębnym rytem, twarz i ręce namalowane artystyczną farbą olejną. Tło złoczone. Na stronie odwrotnej orzeł w koronie na tle krzyża. Na szarfi napis: *Ojczyznę Wolność Racz Nam Wrócić Panie*. Na ramionach krzyża data 1863. Uchwyt przylutowany w górnej części sugeruje, że medalion mógł być przeznaczony jako wotum zawieszone w ołtarzu kościoła bądź w domu na ścianie.

Bardzo ciekawa jest pochodząca ze zbiorów Małgorzaty Karoliny Piekarskiej rodzinna pamiątka – akwarela ofiarowana jej prababce Emilii Wróblewskiej (1847-1927) przez powstańca 1863 roku, skazanego przez Rosjan za udział w powstaniu na długoletnie więzienie. Emilia Wróblewska udzielała pomocy więźniowi podczas jego pobytu w więzieniu w Radomiu. Na obrazku namalowany jest powstaniec w czamarze, klęczący pod krzyżem, a w rogu obrazka... artysta

stworzył z kwiatów monogram tej, której zawdzięczał pomoc. Kwiaty bowiem układają się w litery E.W. Obrazek na odwrocie zawiera opis tej historii i zdjęcie właścicielki zrobione pod koniec życia.

O weteranach powstania przypomina fotografia przedstawiająca siedzącego powstańca w mundurze, obok którego stoi córka (MZZ/H/271) oraz legitymacja por. Leona Rościszewskiego (MZZ/H/1102), wystawiona z okazji awansu wojskowego.

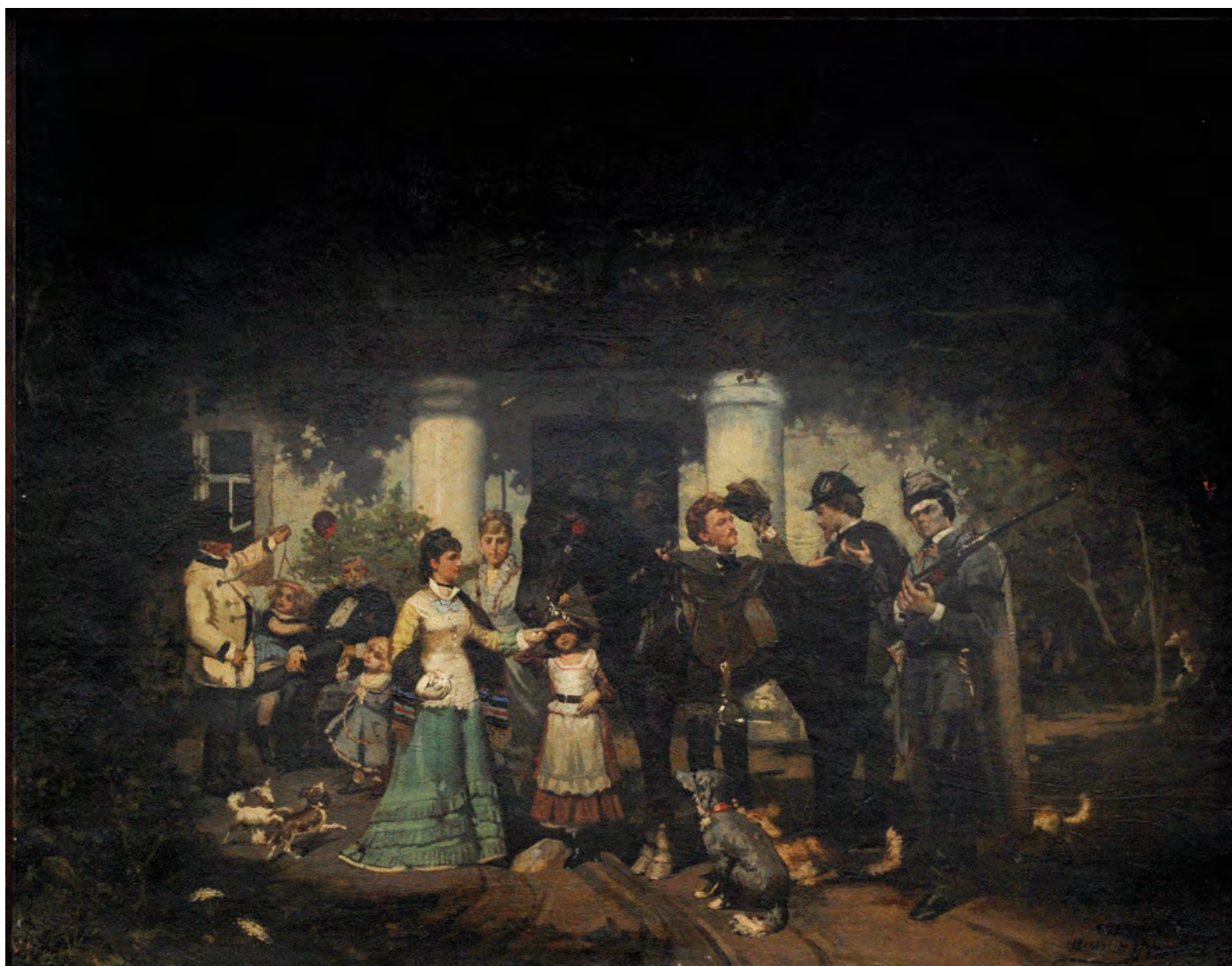
Wystawa *Poszły wici po zaściankach. Insurekcja 1863*. stanowi swoiste uzupełnienie wystawy stałej Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej, we fragmencie dotyczącym dziejów Powstania Styczniowego.

Katarzyna Skorupa-Malińska

KATALOG

I. Wojciech Piechowski,
„Puszczek”,
1907, nr inw. MZZ/Art/2373

2. Wandalin Strzałecki,
„Pożegnanie uczestników powstania 1863 roku”,
1879, nr inw. MN M.132

3. Feliks Sypniewski,
„Powstaniec na koniu”,
1876, nr inw. MN M.123

4. Franciszek Streit,
„Kobieta w żałobie”,
1869, nr inw. MN Gr.2059

5. Franciszek Streit,
„Postać męska w czamarze”,
1869, nr inw. MN Gr.2061

6. Godefroy Durand,
„Wydarzenia w Polsce — Bitwa pod Miechowem”,
17 luty, 1863, nr inw. MN Gr.1318

7. Godefroy Durand,
„Bitwa pod Węgrowem”,
1863, nr inw. MN Gr.1319

ÉVÉNEMENTS DE POLOGNE. — Les Russes abattent les arbres des forêts de la province de Minsk pour empêcher les polonais de s'y réfugier. (D'après le croquis de M. Auclair.)

8. Gustave Janet, Maurand Charles, Auclair M. Auguste (Carauli M.),
 „Wydarzenia w Polsce — Rosjanie wycinają drzewa w lasach
 guberni mińskiej, aby uniemożliwić Polakom znalezienie tam schronienia”,
 nr inw. MN Gr.2198

9. Barbant et Fils albo Charles Barbant
wg Gustave Janet wg M. Auclair (Carauli),
„Polskie damy zbierające się u Hrabiny D.,
żeby zrobić opatrunki, (okolice Mińska)”,
nr inw. MN Gr.2205

10. Barbant et Fils albo Charles Barbant
 wg Gustave Janet wg M. Auclair (Carauli),
 „Wydarzenia w Polsce — oddział Arbanrowskiego przechodzi
 przez wieś Słuck, droga na Nowogródek, (okolice Mińska)”,
 nr inw. MN Gr. 2206

Il. Leon Piccard,
„Powstaniec”,
1889, nr inw. MN Gr.464

12. Tadeusz Rybkowski,
„Rok 1863”,
1893, nr inw. MN M.164

13. Wojciech Piechowski,
„Za chlebem”,
1890, nr inw. MZZ/Art/2811

14. Otto Troitzsch,
„Dwa pokolenia”,
1890, nr inw. MN Gr.1849

KOMITET CENTRALNY

JAKO TYMCZASOWY

Rząd Narodowy.

Niekczemny rząd najezdnicy rozwścieklony oporem męczonęj przezeń ónary, postanowił zadać jej cios stanowczy — porwać kilkadziesiąt tysięcy najdzielniejszych, najgorliwszych jej obrońców, oblec w nienawistny mundur moskiewski i pognąć tysiące mil na wieczną nędzę i zatracenie. Polska nie chce, nie może poddać się bezopornie temu sromotnemu gwałtowi pod karą hańby przed potomnością; powinna stawić energiczny opór. Zastępy młodzieży walecznej, młodzieży poświęconej, ożywione gorącą miłością Ojczyzny, niezachwianą wiarą w sprawiedliwość i pomoc Boga, poprzysięgli rzucić przekłętą jarzmę lub zginąć. Za nią więc Narodzie Polski, za nią! Po straszliwej hańbie niewoli, po niepojętych męczarniach nieśmi, Centralny Narodowy Komitet obecnie jedyny, legalny Rząd Twój Narodowy, wzywa Cię na pole walki już ostatniej, na pole chwwały i zwycięstwa, które Ci da i przez imię Boga na Niebie dać przysięga, bo wie, że Ty, który wczoraj byłeś pokutnikiem i miścicielem, jutro musisz być i będziesz bohaterem i olbrzymem. Tak, Ty wolność Twoją, niepodległość Twoją, zdobędziesz wielkością takiego mężstwa, świętością takich ofiar, jakich Lud załen nie zapisał jeszcze na dziejowych kartach swoich. Powstającej Ojczyźnie Twojej dasz bez załn, słabości i wahania wszystką krew, życie i mienie, jakich od Ciebie zapotrzebuje. W zamian K. C. N. przyręka Ci, że siły dzielności Twój nie znużą, poświęcenia nie będą stracone, bo ster, który ujmie, siłą dźwierać będzie ręką. Złanie wszystkie przeszkody, roztrąci wszelkie zapory, a każdą nieprzychyłość dla świętej sprawy, nawet brak gorliwości, ścigać i karać będzie przed surowym, choć sprawiedliwym trybunałem obrazonęj Ojczyzny. W pierwszym zaraz dniu jawnego wystąpienia, w pierwszej chwili rozpoczęcia świętej walki, K. C. N. ogłasza wszystkich synów Polski, bez różnicy wiary i rodu, pochodzenia i stanu, wolnymi i równymi Obywatelami kraju. Ziemia, którą Lud rolniczy posiadał dotąd na prawach czynszu lub pańszczyzny, staje się od tej chwili bezwarunkową jego własnością, dziedzictwem wiecznym. Właściciele poszkodowani, wynagrodzeni będą z ogólnych funduszów Państwa. Wszyscy zaś komornicy i wyrobnicy, wstępujący w szeregi obrońców kraju, lub w razie zaszczytnej śmierci na polu chwwały, rodziny ich otrzymają z dóbr Narodowych dział obronioną od wrogów ziemi. Do broni więc, Narodzie Polski, Litwy i Rusi, do broni! bo godzina wspólnego wyzwolenia już wybiła, stary miecz nasz wydobyty, święty sztandar Orła, Pogoni i Arcyanioła rozwinięty.

A teraz odzywamy się do Ciebie Narodzie Moskiewski: tradycyjnym hasłem naszym jest wolność i braterstwo Ludów, dla tego też przebaczymy Ci nawet mord naszej Ojczyzny, nawet krew Pragi i Oszmiany, gwałty ulic Warszawy i tortury lochów Cytaelli. Przebaczymy Ci, bo i Ty jesteś nędzny i mordowany, smutny i umęczony, trupy dzieci Twoich kołysz się na szubienicach carskich, prorozy Twój marzną na śniegach Sybiru. Ale jeżeli w tej stanowczej godzinie nie uczujesz w sobie zryzoty za przeszłość, świętszych pragnień dla przyszłości, jeżeli w zapasach z nami dasz pojarcie tyranowi, który zabija nas a depeze po Tolic — lida Ci: bo w obliczu Boga i świata całego, przeklinamy Cię na hańbę wiecznego poddaństwa i mekę wiecznej niewoli, i wyzwiemy na straszny bój zagłady, bój ostatni Euuropejskiej Cywilizacji z dzikiem barbarzyństwem Azji.

Warszawa, dnia 22 Stycznia 1863 r.

Za zgodność z oryginałem ręczy Litewski Komitet, jako Prowincjonalny Rząd tymczasowy na Litwie i Białorusi.

15. Manifest ogłaszający powstanie
„Komitet Centralny jako Tymczasowy Rząd Narodowy”,
Warszawa 22 I 1863, nr inw. MN U.490

16. „Narzutka atłasowa”,
XIX w., nr inw. MZZ/Art/756

17. Broszka patriotyczna,
srebro, XIX w., własność prywatna

**ŚPIEWY NABOŻNE
POLSKIE.**

1861.

Zeszyt pierwszy.

18. „Śpiewy nabożne polskie” wyd. 1861
nr inw. MZZ/H/2331

19. „Krzyżyk wykonany dla upamiętnienia manifestacji w Warszawie w 1861”, nr inw. MZZ/Art./2705

20. „Krzyż z figurą Chrystusa Ukrzyżowanego,
wykonany dla upamiętnienia manifestacji
w Warszawie w 1861”,
nr inw. MZZ/Art./2710

21. Bizuteria żałobna, XIX w.,
nr inw. MZZ/Art//2691,
nr inw. MZZ/Art//2692

22. Walentyna z Wilczyńskich Dmowska,
nr inw. MZZ/kw/6217

23. Kalendarz kartkowy na rok 1862; Warszawa,
1862, nr inw. MN E3866

DO SZLACHTY WSZYSTKICH ZIEM POLSKICH.

Przed Tobą Szlachto Polsko, przed Wami potomkami Burskimi, zanosimy wroczyste oświadczenie przed nowym Targowiczanom. Rozporzeczony po całym kraju ludzie większej powagi, ludzie szerszych wpływów, które sobie wyrobili wśród słuszków zupełnie innych jak dzisiejsza chwila, ludzie niepojmujący powstania narodowego, zdrajcą sprawę narodu, zdrajcą i was, którzy się im powodować dajecie.

Nazwali oni rozpaczym oporem proskrywowanych spraw, która była i jest powstaniem narodem — a później powitawszy je obójtem słowem „Zawzięcie” nie chcą go cofać, choć to powstanie od niej trwa, a wzmagają się i rosnie.

Nadali oni sobie niewinne miano Białych w obec tych winowajców, którzy dla Ojczyzny czerwony, czerwony swoją krew leją!

Głoszą oni w waszym imieniu niewiarę i mówią, że to jest odważa, głoszą oni skąpstwo w poświęceniach i mówią, że to jest dobrym uczynkiem, głoszą oni obojętność i mówią, że to jest rozumem politycznym. I stawiają was na równi z każdym teherem, któregoś latwa o taką odwagę i z każdym sknerą, któregoś latwa o taki dobry użynek i z każdym niedołęzą, któregoś latwa o rozum taki.

Z góry powstaniu zawyrokowawszy niepowodzenie, rachują oni i podnoszą z zadowoleniem każdą kępkę i wszystko co przeciw niemu — a ze wstrętem odrzucają to, co za nim mówi. Na matematycznej pewności zwycięstwa i to w dalekiej, nieskończonej przyszłości chcą oni jedynie opierać wskrzeszenie Ojczyzny naszej — a z tego rachunku wyłącza się zapalenie i poświęcenie, poleganie wiary i modlitwy — wyłącza nawet Boga i miłosierdzie Jego!

Nazwują oni śmiejącymi tych, co przenoszą śmierć i poświęcenie, im i ich zasługami tych, co pospieszają na ratunek ustępującemu, — a tem mianem skądąś Głęboko wielkoduszno Szlachta Polska, im wywołują niem świętą pamięć Twoich przodków, pamięć Polaków, Rejtanów i Kosciusków!

Stoją oni na brzegu i zasłaniają Wam swemi plecami Matkę naszą, Matkę która kania się z prz, zanurza się i podnosi. Jej błaganie o pomoc głębsze oni ożyczyli: Już tonie! W krótkie ułonie! — i zawracają was spieszących, was wierzących, że za śladem tego hełmana co urosi złoła, można bez okropów przepływać morza!

Odlęcają Was od narodu, rozrywają braterstwo stu wielków, wykazują was jako pastiów względem Ojczyzny — nie dajcie się, jeśli kiedyś stała się ona dla was macochą!

Wszeregowali was w zastępy wzdychających, obojętnych, a nawet o zgrozo! w zastępy — ciekawych widoków! Przez nich to stoicie teraz tam, gdzieś dołąd widzieli tylko zwycięzcy wrogów naszych. Narod przywiezający widzieć Was zawsze na swoim czele ogłada się z trwogą pytając, Starsi nasi bracia, gdzie Oni!

Każdą Wam składają pieniądze na cele patriotyczne, a te ofiary Wasze leżą w skrzypkach ich rękach bez żadnej korzyści dla toczącej się walki. Wyśmianików z obóz powstańców ze łzami błagających o broń, odsyłają niezam jak zebrańców. Pożegnawszy ich martwym „Niech Bog dopomaga”. Wiemy z pewnością, iż dołąd oni jeden ka rabin za złożoną przez Was pieniądze niedostali się w ręce walczących. Toż chyba te pieniądze użyją na porady leniactwa dla zabijających rękami Ojczyznę — niechże zostawia nieco grosza na wybudowanie domu obłąkanych dla tych, co oszaleją z rozpaczy po stracie tej nadziei, z zoburzenia na niedolęgiwo wasze!

Szlachta polska! Masz wszystkie enoty przodków, ale masz wadę, którą oni nieposiadali, lenistwo ducha. Ono usypia, ubezwładnia Twoje patriotyczne enoty, ono kęże Ci uważać się wiecznie za małoletniego i szukać dla siebie opiekunów, którzyby myśleli i czuli za Ciebie. Każdej ambicji uia się Tobą kierować, jeśli schłabić będzie Twoim wygodom i nie powoła Cią do pracy.

Wstanie żywi! Synowie bohaterów, wyjdzie zementarza i zostawie za sobą ludzi, co świecą jak groby polskie!

Wybierzcie sobie nowych wśród siebie przewodników. Czyż wasze pokolenie ma być uboższem od innych? Czyż ma ono być skazanem na bezpłodność? Czyż nie ma między wami ludzi zapale, którzyby godnie przedstawiali was w obec powstającej Ojczyzny? Komuśkolwiek z pomiędzy was oświeci podnosi się ręka w naprężeniu i bije płomień z twarzy i wstaje za w oku niegaszącego iskrę, tego sławcie i na wodza waszych czynności, a nimyście się.

A od nas przyjmijcie tę niezbyt a zbawiającą regułę dla wszystkich rewolucji. W imię was na rod jak w Boga a nadzorować ciągle jego przewodniczą i nigdy nie ufać im ślepo!

Chciecie zbytnie i dla tego zdradzone was. Narod jeszcze tą razą nie was chce potopić, ale tylko polnie, którzy wam dotąd przewodniczyli. Położył on sobie za hasło przebaczenie za wszystkie grzechy swych dzieci popełnione przed powstaniem, i ojcowską wyrozumiałość dla tych co zbłądzą raz w dobrej wierze. Lecz kto ostrzeżony popełni błąd po raz drugi — ten winien i ten nie mając przebaczenia!

A czyż teraz możecie ufać ludziom, tym spróchniałym bożyszczom waszym, jeżeli z jawnym cynizmem mówili oni doświadczenie tu przytoczone pojęcia, Lepsza rana mniejsza, niż więźnia! Targujmy się z Ojczyzną o każdą dla niej ofiarę! Nie rzucajmy w głodną jej paszczę wszystkich nagromadzonych zasobów, bo jej to niewyratuje, a my sami czem żyć będziemy!

I czyż będziecie im ufać, parci opinii oberetów Indów, których serca draż współczesni dla naszej sprawy, jeśli pod naciskiem odzywających się przeciw nim głosów, przeczają oni poprawę, oświadcza się zobletniem, wskazując będą jakies dalekie, skuteczniejsze niły plany i rozpoczynają nawet drobne działania maskujące ich bezczynność i obawę słowiankę mały krok naprzód, a udują. Aż do całego impetu za każdą wieścią niepomysłną? A wszystko w tej błogiej dla nich nadziei, że do krótkiego czasu Moskale wymordują ze szczętem rozpaczne bandy szaleńców? — Powieźcie, czyż można im ufać? Oto wam podajemy sposób postawienia ich na próbie.

Szlachta Polska! (a przebież nam tę gorzką prawdę dla miłości Ojczyzny) Ty, co obawiałaś się zawsze każdej burzącej siły a dobierałaś sobie niedolężnych architektów do budowania niewygodnych kłetek — zapytaj się swoich ludzi, czy uznali oni za obowiązującą ich sumienia władzę „Rządu Narodowy Tymczasowy”?

Czy przyrzekają wypełnić jego polecenia, a jeśli trzeba słuchać jego rozkazów?

Czy wam odpowiedzą?

Czy wykażą się oni mandatem? A nieporządnie wywiądają się im oklepaniami względami teherliwej ostrożności. Kto się obraża być twoim hełmanem Szlachta Polska! niech umie nakładać głowę tam, gdzie Ty swoją kładziesz!

Stare Lwy u-piono — obudźcie się! Otrząście pleśń ze sumień waszych. Pomogą wam w tem niewiasty nasze, te anioły które są naszą narodową chlubą, naszym światłem i szczytem. W chwili kiedy was dochołdają straszne wieści o położeniu mordach, przychodzą reko do sere waszych żon i matek, przypatrzcie się im waszym siostr i córek — bicie tych serek, światło tych lez, popchną, poruszą was, oświecą wam drogę pochodu.

W imieniu zmartwychwstającej Ojczyzny, w imieniu braci bezbronnej idącej na śmierć z usmiechem, w imieniu palonych miast i wsi polskich, w imieniu niemowląt rzuconych kozackimi lancami w płomienie — krzyczymy do was głosem trąby archanielskiej...

Najprzód Broni! Broni!

A potem w Ojczyznę! Do Broni! i na Moskwę!

24. Odezwa „Do szlachty wszystkich ziem polskich”,
Komitet Bratniej Pomocy, Lwów 24 II 1863,
nr inw. MN U.469

Z polecenia „Rządu Narodowego Tymczasowego.” Od „Komitetu Bratniej pomocy”

Lwów dnia 24 Lutego 1863.

DE. 10100
FELIX SCHUBERT

25. Medal: „Równość Wolność Niepodległość”,
1863, nr inw. MN E7308

Modlitwa za Ojczyznę.

O Przenajświętsza Maryo Panno, Królowo korony Polskiej, licznemi cudami w Ojczyźnie naszej stynąca. Wystuchaj Twe dzieci ze łzami pokornie Cię błagające! — Matko Miłosierdzia i Obrońcielko nasza. Zlituj się nad Twem ludem i ratuj w potrzebach naszych! Wskrześ w naszej Ojczyźnie dawną wiarę Ojców naszych i miłość gorącą ku Tobie. — Wstaw się za nami do Syna Twego, ażeby Ojczyznę naszą w utrapieniu się znajdującą — do dawniejszej stawy doprowadzić raczył i kary nas gniotące odwrócił. — Chroń nas płaszczem Twój opieki, Matko litości, przez miłość Syna Twego Jezusa Chrystusa. Amen.

(Przedruk wzbroniony).

W dowód przyjaźni
Antoniemu Adamowskiemu
A. D.
18/XII 09 roku.

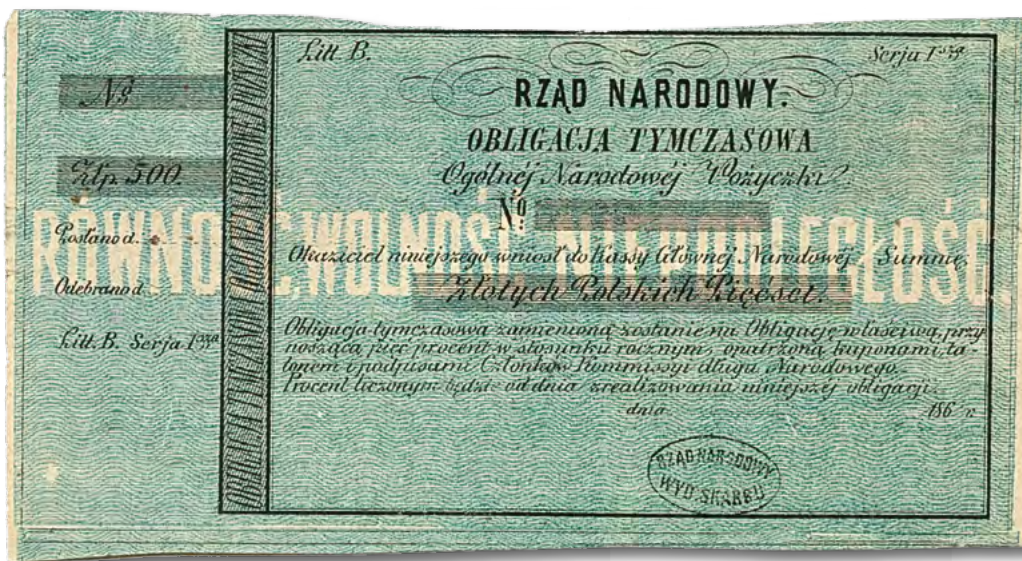
26. Karta okolicznościowa,
XIX w., własność prywatna

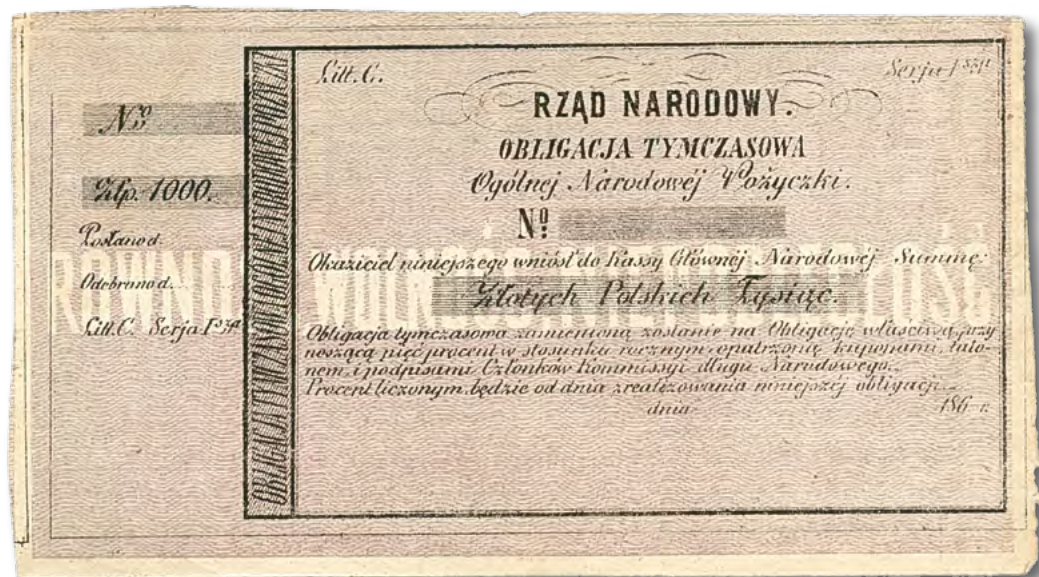
27. Obligacja Tymczasowa
 Ogólnej Narodowej Pożyczki nr 1107,
 Rząd Narodowy, Warszawa 1863,
 nr inw. MN E3828,

28. Obligacja Tymczasowa Ogólnej
 Narodowej Pożyczki nr 8320
 z pieczęcią Rząd Narodowy,
 Warszawa 1863,
 nr inw. MN E4859

29. Obligacja Tymczasowa Ogólnej Narodowej Pożyczki Rząd Narodowy, Warszawa 1863, nr inw. MN E4863

30. Obligacja Tymczasowa Ogólnej Narodowej Pożyczki Rząd Narodowy, Warszawa 1863, nr inw. MN E4864

31. Odznaka sołtysa używana
w guberni płockiej od lat czterdziestych XIX w. do 1864 r.,
nr inw. MZZ/Art/395

32. Medal: „Uwłaszczenie chłopów 19 lutego 1861”,
nr inw. MZZ/N/615

33. Medal: „Na Pamiątkę Urządzenia Włościan,”
1864, nr inw. MZZ/N/618

W Imieniu Rządu Narodowego.

AKT UWŁASZCZENIA.

Działo się dnia

Roku Pańskiego 1863

w Województwie

w Powiecie

w Parafii

w

Wobec w obec i każdemu z osobna temu a tuteż wiedzieć należy, ja Naczelnik
Wojskowy

czynię wiadomo, iż na dain

b. r. stanowiący z oddziałem woj-

ska narodowego w

zawarował włościan gospodarzy rolnych do gminy

naletzących

oras

a w obec tak zgromadzonych wyżej wymienionych osób obwoławszy Rząd Narodowy,
ogłosiłem dekret tegoż Rządu z dnia 22 stycznia b. r. mający kwotę gruntu będącego
dotychczas w rękach włościan gospodarzy rolnych, w ilości i granicach w liście na-

dawczym majątku

zawartych, z zastrzeżeniem mieszkalnem i gospo-

darstwem, stały się własnością i dziedziczną własnością tychże włościan gospodarzy
rolnych: wszelkie ciężkie z tych gruntów ponowności listem nadawczym postanowione,
czy to w pieniądzu, czy w płodach czy w robociznie, znowu się na zawsze, a do-
tychczasowy właściciel tych gruntów

nabył prawa do indemnizacji z funduszu narodowego. Mocni przeto będą wyżej
wymienieni włościanie, gospodarze rolni i ich prawni spadkobiercy z gruntów im
tadażnych wszelkie ciężkie korzyści tak z powierzchni jak i z wnętrza ziemi, i roz-
porządzać się niemi według własnej uwagi i upodobania, co zarządza imieniem Rząd-
u Narodowego, w obec Boga w Trójcy Świętej Jedynego i Niepokalanej Boga Rodzi-
cy, Królowej Polskiej, akt ten własnoręcznie podpisem i pieczęcią stwierdzam.

Naczelnik Wojskowy

Przy dopełnieniu niniejszego Aktu świadkami byli i własnoręcznie się podpisali.

34. Formularz aktu uwłaszczenia
z pieczęcią Rząd Narodowy —
Wydziału Wykonawczy na Prowincjach Litwy,
VI-VIII 1863, nr inw. MN Mak.794

35. Kosynier w stroju krakowskim,
XIX w., nr inw. MN E13461

36. Szabla francuska kawalerii lekkiej wz. 1822,
nr inw. MZZ/Art/2569

37. Pas kontuszowy z końca XVIII w.,
nr inw. MZZ/Art/2713

38. Blacha na czapkę żołnierza
oddziału saperów w carskiej armii,
XIX w., nr inw. MZZ/kw/4593

39. Pistolet skałkowy z wytwórni Augusta Francotte'a;
Francja, XIX w., nr inw. MZZ/Art/2422

40. Kamienie skałkowe
do broni czarnoprowchowej,
XIX w., własność prywatna

41. Pistolet kapiszonowy; Rosja, XIX w.,
nr inw. MZZ/Art/2420

42. Pistolet kapiszonowy; Rosja, XIX w.
nr inw. MZZ/Art/242 I

43. Rzeźba dwustronna, XIX w.
nr inw. MZZ/Art/452

44. Karabin kapiszonowy wz.1822 T Bis,
Francja, XIX w., własność prywatna

RZĄD NARODOWY

WYDZIAŁ WOJNY.

Rozkaz dzienny do Wojsk Powstańczych.

1. Zdarza się często, że oficerowie nowo mianowani, odwołując się z wyjątkiem do mniejszego przeznaczenia, pominąwszy taką odpowiedzialność, przynosić szkody sprawie Narodowej. Wydział Wojsk poleca: aby oficerowie mianowani do strażniczek, nominacyi, czuwali się do szeregow, w przeciwnym bowiem razie do odpowiedzialności podległej będą. — Oficer tego zawołania się niniejszym, że wszyscy oficerowie, którzy do dnia 15 września r. b. nie stawia się w szeregu, na miejscu przeznaczenia, lub do najbliższych oddziałów, albo nieobecności swej z powodu choroby lub strażniczek, z własnym dowództwem nie usprawiedliwią, pominą połączonych przez nich nominacyi, a licy oficerów wykreślonych z listy, i wykreślone to w rozkazach dziennych ogłoszonym będzie.

2. Wydział Wojsk na uszytym wydziale Komisary Lekarskiej, rozkazuje wary-
etkim Władzom Wojennym, aby przy szpitalach, w których znajdują się wojskowi nasi
chorzy lub ranni, nie znajdował się nikogo zaden skład broni, ani innych przedmiotów
wojennych, ani w listach, bez koniecznej potrzeby nie znajdowały się i nie zatrzymy-
wały żadne oddziały strzelne, ani ludzie w broni zaopatrzeni.

3. Z powodu, że pięćdziesiąt oddziałów Mazowieckich Nr. 518 zaginiono zostały,
Wydział Wojsk zawiadamia Szustów wojsk powstańczych, i mieszkańców kraju,
że wszystkie ogłoszenia, zaplanu i t. p. wymienionej przez nich, stwierdzając, że na-
leżne uważają być winny, a przedstawiający takowe do odpowiedzialności podległej.

4. Brzd Naczelny, w imieniu Wojsk, rozkazuje podległym wszystkim
dowódcom, Oficerom i Żołnierzom, którzy nieśli udział w bitwie pod Żyrardowem dnia 8 b.
m. za dzielnie jego przeprowadzenie i walkę.

5. Kapitan Nowicki w bitwie pod Różanem dnia 16 lipca r. b. skutecznie, wytrzy-
maniem z koczowniczymi (tzw. podziemi), trzechkrotnego ataku nieprzyjaciela na ba-
guety, dobrze zasłużył się Ojczyźnie.

6. Rozkazem Wojsk Wojsk Mazowieckiego z 5 sierpnia r. b. Pułkownik Callier Naczel-
nik sił zbrojnych Wojsk Mazowieckiego na własne żądanie, uwolniony został
od wymagalnego dowództwa i stał się w wojskach powstańczych.

7. W Województwie Podlaskim w bitwie pod Romanowem i odciecz się do-
wódca oddziału Major Krzywicki, który głównie przyczynił się do zwycięstwa, w ciągu
tygodnia i dobył połysku i wszędzie wyszedł zwycięsko, niejednemu odznaczony się Po-
mocy: Miłkowski, Euter, Grudman, Schem Podporucznicy: Jan Rosławski, Heje-
mer, Izbicki, Biliński, Ippowski, Różnowski, Orzełowski, Tyr i Sienkiewicz.
W tej bitwie poległ młody bohater: (był w bitwie) Zdzisław Dworkowski (był w bitwie)
jedy w oddziale Majora Krzywickiego, dzielny młodzieniec, który od pierwszej chwili
powstańca walczył w naszych szeregach w Podlasku.

8. Mianowani zostali:

a) Naczelnik Sił Zbrojnych Województwa Lubelskiego i Podlaskiego, Pułkownik
Kruk Jenersem Bryndzi.

b) Z Województwa Podlaskiego: Ludwik Barlet, Miękowski, Edward Mittelstadt,
Wysocki, Kapitanami: Leon Lary, Józef Lenarski, Leopold Trzaski, Ryssard So-
kółowski, Porucznikami: Jan Rosławski, R. Jener, Izbicki, Biliński, Dym-
kowski, Radziwiłowicz, Orzechowski, Tyr, Sienkiewicz, Podporucznikami.

c) Z Województwa Lubelskiego: Stefan Kozłowski Porucznikiem.

d) Z Województwa Płockiego: Major wojsk Włoskich Ludwik Sawone, Podpułkownik-
kami: Kapitanowie: Józef Kłiff, R. Raf. Kontrynowicz, Majorami: Piotr Smajch, Ró-
żicki, Roman Wilgocki, Stanisław Hłotczewski, Ludwik Działowski, Stanisław
Esko, Felimon Nowicki, Tomasz Pionki, Krasnowski, Ignacy Zdziszewski,
Władysław Kozłowski, Jan Zambrowski, Antoni Halański, Adam Lipowski, Leopold
Bednarski, Kolbe, Felix Zupkowski, Henryk Galkowski, Józef Złanicki, Józef
Tymoniewicz, Porucznikami: Wławn, Praxidier, Funkner, Mędrzicki, Bystrzowski,
Franciszek Tabecki, Dominik Janusz, Adam Winiarski, Leon Wiciński, Alexan-
der Niechajewski, Kazimierz Pongowski, Fortauer, Stanisław Kozłowski, Władysław
Baniński, Franciszek Kamiński, Antoni Ławowski, Romuald Szabowski,
Józef Ciesielski, Kazimierz Kowalczyk, Adolf Zdziszewski, Maximilian Grunbergowski,
Wiktor Sokolowski, Marek Kowalczyk, Władysław Karwowski, Stanisław Olszowski,
Stanisław Giergiewicz, Józef Gieloniewicz, Władysław Budyński, Podporucznikami.

e) Doktor Jan Tokarski, Lekarem Oddziału Płockiego, Doktor Antoni Tymński, Le-
karem Oddziału Ostrołęckiego.

f) Z Województwa Krakowskiego: Aleksander Taniewicz, Podpułkownikami: Baron
Trygunt de Labor de Hen Ludwik, Karol Liwicz, Chociński, Chmielowski,
Jolimek Muskiel, Majorami: Mieczysław Szwedzi, Piotr Rudyński, Karol Kłitta de
Bronzstein, Władysław Majewski, Lubinowski, Adam Dornowski, Zom-
bowicz, Kasper Beres, Gustaw Ruda, Alexander Bettini, Adolf Bogones, Pra-
myski, Józef Murze, Bohowski, Stefan Chmielowski, Stefan Pienra, Rzespecki,
rfo, Sokolowski, Alexander Keso, Turor, Alexander Buczalski, Kapitanami:
Karl Grot, Leon Zubrzycki, Alexander Hrabia Mielżyński, Stanisław Miłkowski,
Franciszek Baniński, Majchowski, Ludwik Angeros, Małchowski, Szabo,
Pohor, Umpy, Graff, Eijoff, Grynski, Małchowski, Janczewski, Rosta-
wski, Wejner, Jan Zdziszewski, Kullig, Jan Fremowski, Semiot, Porucznik-
kami: Daniel Zdziszewski, Ignacy Butler, Władysław Suwalski, Edward Fourrier, Anto-
ni Kajer, Władysław Myrkowski, Biliński, Alexander Patkowski, Cypranu
Ruker, Stanisław Straszowski, Józef Z. Biliński, Stanisław Dolanowski, Szwedzi,
Rudolf Wieser, Grotzki, Zdziszewski, Jędrzejowski, Władysław Straszewski, An-
ton Gornjki, Rykiel, Podporucznikami.

g) Z Województwa Saniołowskiego: Wład Różniński Majorom: Józef Romanowski
i Szwedowski Kapitanami: Jędrzejki, Brykman, Kozłowski, Podporucznikami.

h) Z Województwa Kieleckiego: Pini, Małchowski, Podpułkownikami: Mikiewicz Ma-
jorem: Zdziszewski Biliński, Ignacy Zdziszewski, Kapitanami: Władysław Miłkowski,
Edward Tymieniecki, Porucznikami: Franciszek Kossalski, Stanisław Włodarczyk,
Bolesław Małchowski, Symon Małchowski, Roman Patkowski, Podporucznikami.

9. Wykazem Sędzi Wojennego-Wojennego w Województwie Kieleckim, Władysław
Cielecki podległym został praw służenia w szeregu Narodowy.

Wyrokiem Sędzi Wojennego z dnia 31-go lipca r. b., służącym z ranku Naczelnika
sił Województwa Kieleckiego i Mazowieckiego, Józef Sawicki, były organizator powiatu
Łęczyckiego, za samowolne odwołanie się z oddziału, do którego należał, za nie stawienie
się przed Sędzią Wojennym pomimo wielokrotnego wezwania, niezłobnie obelżeniem
z poborczych sum, za aresztowanie oficerów, który przyszył po niego do miasta Łodzi, za
zbiegostwo po przywróceniu, za zabranie kasy z misieci Brzoznowi już po uwol-
nieniu ze służby i przywróceniu jej sobie, skarżył został na czciestanie, a do czasu
wykonania wyroku wyjęty z pol prawa. Z tego powodu, udzielona Sawickiemu przez
Wydział Wojsk karta wolnego przysięgi, do czasu stawienia się przed Sędzią, tym
kardem usunie, i wraz z tym uprzedzić mu.

Warszawa dnia 22 sierpnia 1863 r.

(L. 8.)

Pieczczę Rządu Narodowego.

45. Rozkaz dzienny do wojsk powstańczych
Rząd Narodowy — Wydział Wojsk,
Warszawa 22 VIII 1863,
nr inw. MN U.468

46. Pistolet kapiszonowy kawaleryjski
Mutzig M1822 T Bis; Francja, XIX w.,
nr inw. MN E6528

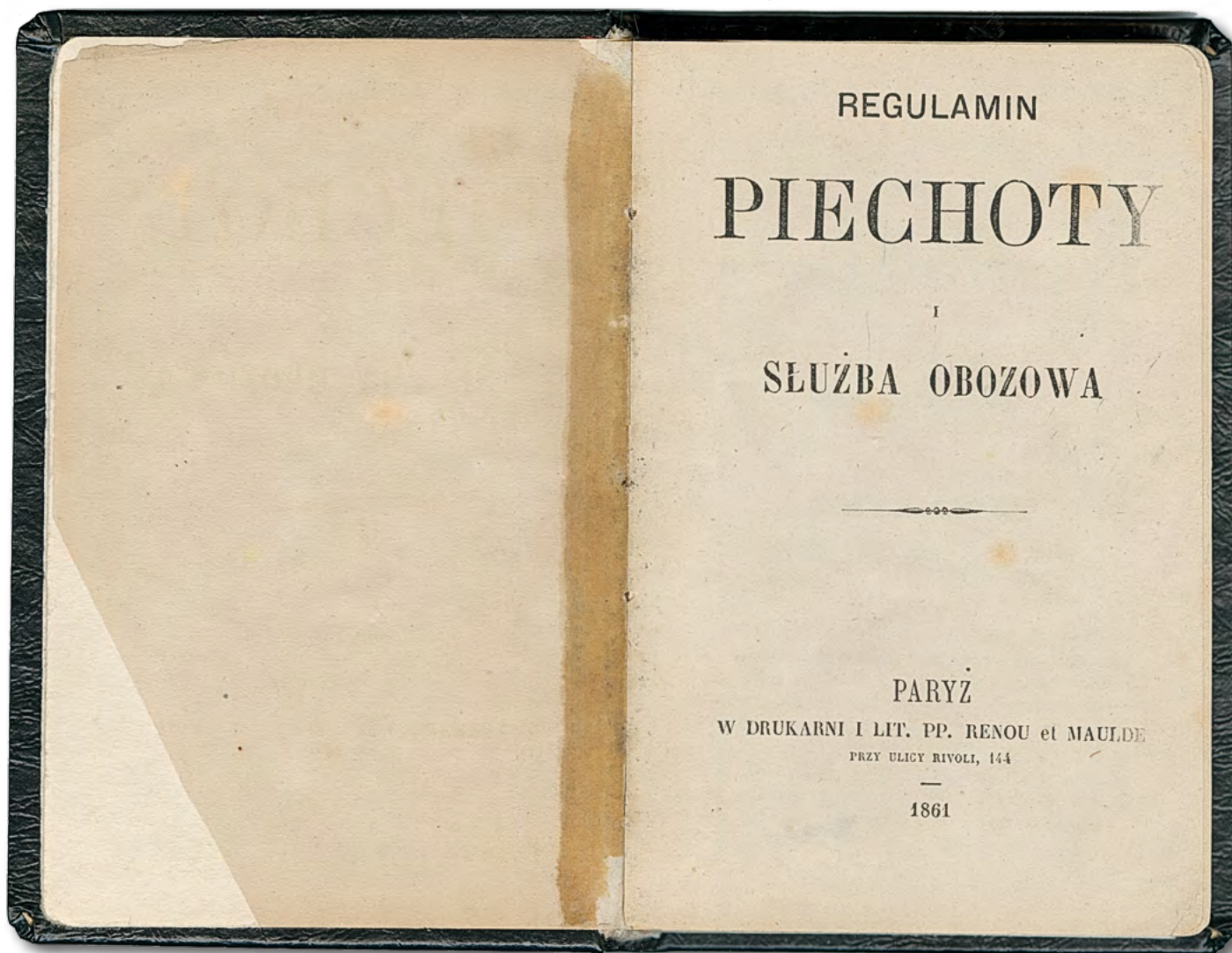
47. Prochownica rogowa,
II połowa XIX w.,
nr inw. MZZ/Art/1839

48. Krzesiwo, XIX w.,
własność prywatna

49. Kule z okresu powstania styczniowego 1863/1864
nr inw. MN E4675/1 i MN E4675/2

50. Regulamin piechoty i służba obozowa
wyd. Paryż 1861, nr inw. MZZ/H/2090

REGULAMIN
PIECHOTY
OBOZOWANIE,
SŁUŻBA FORPOCZTOWA
I
MARSZE.

1864

51. Regulamin piechoty. Obozowanie,
służba forpocztowa i marsze.,
wyd. Paryż 1864,
nr inw. MZZ/H/2164

INSTRUKCYA Powstańcza.

Każdy dowódca pojedynczego oddziału powstańczego, dopóki się nie znieśnie z Wojskowym Naczelnikiem Województwa, jest nieograniczonym Władcą zajmowanej przez się okolicy, państwem życia i śmierci wszystkich swoich podwładnych. W każdym nagłym wypadku sam wszelkie kwestye rozstrzyga stanowczo, mając jedynie na uwadze, główne zasady przez Rząd Narodowy postanowione. Dowódca oddziału służy następujące prawa.

1. Brać za wykonanie stosownych kwitów, broni, palna, jaka się w rękach osób prywatnych znajduje, jako też koniszy, oraz konie, zupnosc, odzienie i podrowdy do transportu.
2. Wydawać doraźnie wyroki na znanych zdrajcach i szpiegach, oraz na stawiających opór jego rozporządzeniom.

Dowódca oddziału ma następujące obowiązki.

1. Dopóki nie zbierze dostatecznej sily, powinien unikac stanowczych starć z wojskiem, wciągać jednak kartować swoich podkomendnych ciągłemi napadami na mniejsze oddziały nieprzyjacielskie rozsypane po kraju i takowe rozbrajać.
2. W miejscach przez powstańców zajętych lub nomo zajmowanych, ogłaszać i natychmiast wprowadzić w wykonanie dekret Rządu Tymczasowego o uwłaszczeniu włościan.
3. Znieść władze wszelkie dotychczasowe, a natychmiast zaprowadzić władze narodowe, we wszystkich miejscach które objęły nikt zaś od włożonych na niego obowiązków tymczasowych pod najsurowszą osobistą odpowiedzialnością uchylać się nie może.
4. Zabronić pod najsurowszą odpowiedzialnością składanie Rządowi niżejdownemu dotychczasowych podatków, do których odtąd tylko Rząd Narodowy ma wyłączne prawo.
5. Polecieć i dopilnować aby natychmiast wlaściami duchowni odebrali od wszystkich mieszkancom przysięgę, na wierność i posłuszeństwo Rządowi Narodowemu — i powołać wszystkich powstańców wszystkich zdolnych do noszenia broni.
6. Przecinać komunikacje gdzie tego uzna potrzebną, przerywać telegrafy, zatrzymywać kuryerów, sztafety i depesze, przejmować i odbierać wszelkie fundusze znajdujące się w rękach Rządu niżejdownego, których wstrzymać tygodniowy zalic dla swego oddziału licząc po 2 złote Polskie dziennie na osobę, resztę jeżeli będzie miał zapewnioną komunikację, wlaściwą Władzą Narodową opiekować i natychmiast jej oddać ponownie.

52. „Instrukcja powstańcza”,
Tymczasowy Rząd Narodowy,
1863, nr inw. MN U.2043

53. Śrutownica/prochownica,
1860, nr inw. MN E17366

54. Pociski karabinowe
z okresu powstania styczniowego
nr inw. MZZ/kw/219

55. Szkatułka intarsjowana,
1863, nr inw. MN E5422

56. Łańcuch sędziego gminnego,
1864-1875, nr inw. MZZ/Art/1929

57. Medalion dwustronny
„Ojczyznę Wolność Racz Nam Wrócić Panie”,
1863, nr inw. MZZ/Art/2424

58. Weteran powstania styczniowego z córką,
XIX/XX w., nr inw. MZZ/H//271

59. Akwarela ofiarowana
Emilii Wróblewskiej (1847-1927)
przez Powstańca 1863 roku,
skazanego na długoletnie więzienie,
własność prywatna

Alwarceli ofiarowana - Emilji Wróblewskiej
 pnie powstania 1863 roku skazanego na
 rozstrzelanie z rodziną i Zofią na
 długie laty więzienie. Emilja Wróblewska
 uciekała przymocowana do drzwi w Radomiu

EMILJA Z WRÓBLEWSKICH ADAMSKA

UR.

1847.

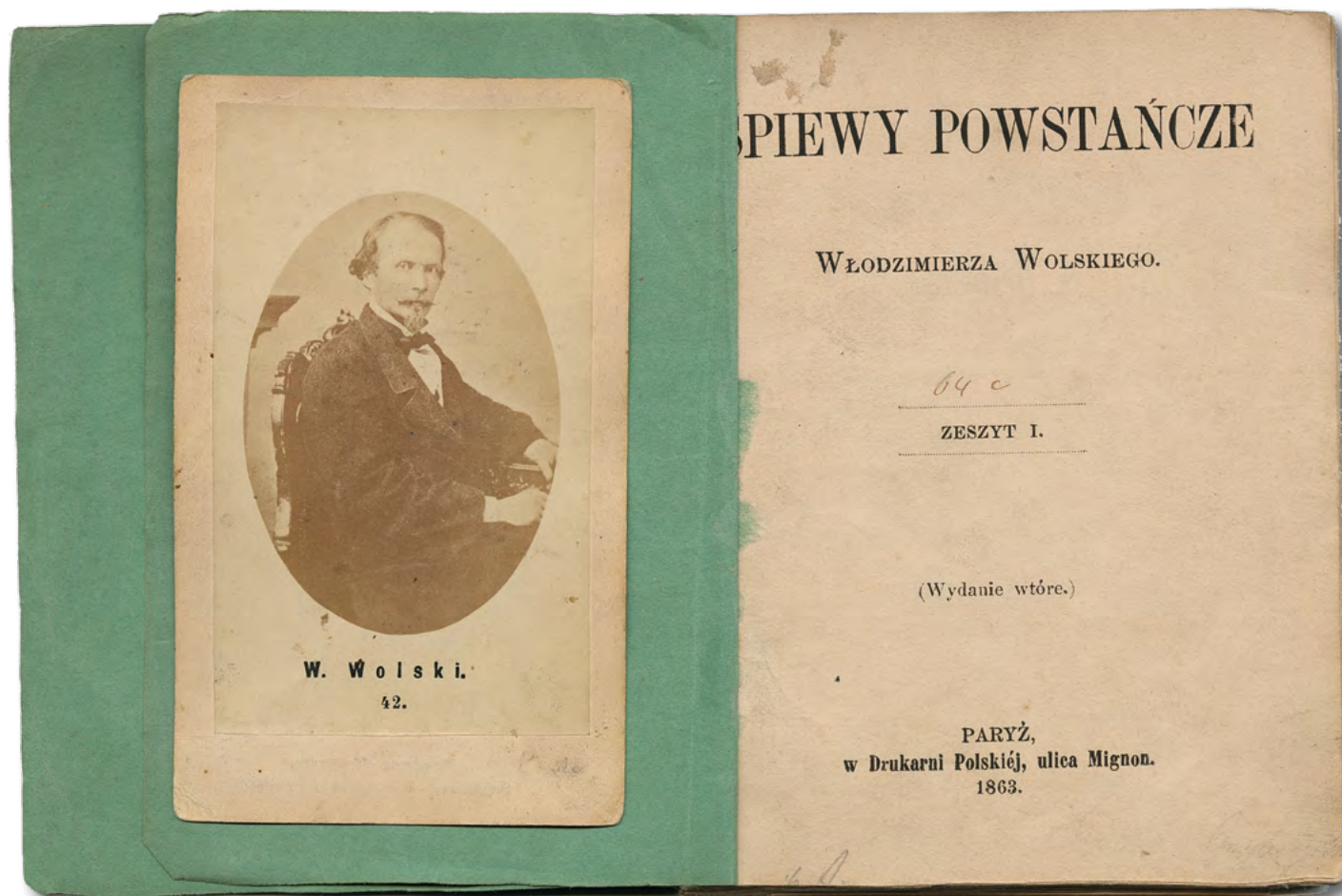
ZM. W. WARSZAWIE

12. IV. 1927.

EX-COLLECTIONIBVS

60. Włodzimierz Wolski (1824-1882),
nr inw. MZZ/H/153

61. „Śpiewy powstańcze” Włodzimierz Wolski,
wyd. Paryż 1863 r., nr inw. MZZ/H/2307

Pieczęć

Podpis właściciela legitymacji

Imię i nazwisko

Leon Rościszewski

Stopień wojskowy

ppor. - veteran.

Data i miejsce urodzenia

Nr

139451/zawiadomienia Ministerstwa Spraw Wojskowych o uznaniu za weterana powstania narodowego 1863 r.

Miejsce i data wystawienia legitymacji

Warszawa, d. 26. III 1924 r.

Ważna do dnia 31 XII 192... r.

Podpis przełożonego

Minister

62. Legitymacja por. Leona Rościszewskiego —
weterana powstania styczniowego, lata 20. XX w.,
nr inw. MZZ/H//1102

Obiekty prezentowane na wystawie pochodzą ze zbiorów Muzeum Niepodległości w Warszawie, Muzeum Ziemi Zawkrzeńskiej w Mławie oraz od Małgorzaty Karoliny Piekarskiej.

SPIS ILUSTRACJI W KATALOGU

1. Wojciech Piechowski, *Puszczyk*, 1907, olej, płótno, wym. 94 x 158,5 cm, nr inw. MZZ/Art/2373;
2. Wandalin Strzalecki, *Pożegnanie uczestników powstania 1863 roku*, 1879, olej, płótno, wym. 64,4 x 83 cm, nr inw. MN M.132;
3. Feliks Sypniewski, *Powstaniec na koniu*, 1876, olej, płótno, 37,5 x 28,5 cm, nr inw. MN M.123;
4. Franciszek Streit, *Kobieta w żałobie*, 1869, olej, papier, wym. 48,8x27 cm (rysunek); 72,5 x 52,5 cm (rama), nr inw. MN Gr.2059;
5. Franciszek Streit, *Postać męska w czamarze*, 1869, gwasz, papier, wym. 48,6 x 27 cm, nr inw. MN Gr.2061;
6. Godefroy Durand, *Wydarzenia w Polsce – Bitwa pod Miechowem, 17 luty, 1863*, drzeworyt, papier, wym. 15,6 x 23,2 cm, nr inw. MN Gr.1318;
7. Godefroy Durand, *Bitwa pod Węgrowem*, 1863, drzeworyt, papier, wym. 14 x 22,2 cm, nr inw. MN Gr.1319;

8. Gustave Janet, Maurand Charles, Auclair M. Auguste (Carauli M.), *Wydarzenia w Polsce – Rosjanie wycinają drzewa w lasach guberni mińskiej, aby uniemożliwić Polakom znalezienie tam schronienia.*, drzeworyt, papier, wym. 23,5 x 31,5 cm, nr inw. MN Gr.2198;
9. Barbant et Fils albo Charles Barbant wg Gustave Janet wg M. Auclair (Carauli) *Polskie damy zbierające się u Hrabiny D., żeby zrobić opatrunki, (okolice Mińska)*, drzeworyt, papier, wym. 23,5 x 33,5 cm, nr inw. MN Gr.2205;
10. Barbant et Fils albo Charles Barbant wg Gustave Janet wg M. Auclair (Carauli) *Wydarzenia w Polsce – oddział Arbanrowskiego przechodzi przez wieś Słuck, droga na Nowogródek, (okolice Mińska)*, drzeworyt, papier, wym. 23,5 x 31,5 cm, nr inw. MN Gr. 2206;
11. Leon Piccard, *Powstaniec*, 1889, piórko, tusz, papier, wym. 24,7 x 14,7 cm; 40,1 x 30 cm., nr inw. MN Gr.464;
12. Tadeusz Rybkowski, *Rok 1863*, 1893, olej, płótno, wym. 70 x 104 cm (obraz); 88 x 121,5 cm (rama), nr inw. MN M.164;
13. Wojciech Piechowski, *Za chlebem*, 1890, olej, płótno, wym. 86 x 116,5 cm, nr inw. MZZ/Art/2811;

14. Otto Troitzsch, *Dwa pokolenia*, 1890, kopia obrazu
Zesłańcy na Syberii Jacka Malczewskiego, chromolitografia,
papier, wym. 40,5 x 90 cm (odbitka); 52,5 x 99 cm (oprawa),
nr inw. MN Gr.1849;
15. Manifest ogłaszający powstanie Komitet Centralny
jako Tymczasowy Rząd Narodowy, Warszawa 22 I 1863,
druk, papier, wym. 27 x 18 cm, nr inw. MN U.490;
16. Narzutka atlasowa, XIX w., atlas, koronka,
wym. 93 x 250 cm, nr inw. MZZ/Art//756;
17. Broszka patriotyczna, XIX w., srebro,
wym. 1,5 x 3 cm, własność prywatna;
18. *Śpiewy nabożne polskie* wyd. 1861, druk, papier,
wym. 16 x 10 cm, nr inw. MZZ/H/2331;
19. Krzyżyk wykonany dla upamiętnienia manifestacji w Warszawie
w 1861, mosiądz, wym. 8 x 3 cm, nr inw. MZZ/Art./2705;
20. Krzyżyk z figurą Chrystusa Ukrzyżowanego, wykonany
dla upamiętnienia manifestacji w Warszawie w 1861, heban,
mosiądz srebrzony, wym. 8 x 3 cm, nr inw. MZZ/Art./2710;
21. Biżuteria żałobna, XIX w. srebro, czarna emalia, odlew,
wym. 6,4 x 6,8 cm; 3,3 x 1,5 cm, nr inw. MZZ/Art//2691,
nr inw. MZZ/Art//2692;

22. Walentyna z Wilczyńskich Dmowska, fotografia,
wym. 14 x 10 cm, nr inw. MZZ/kw/6217;
23. Kalendarz kartkowy na rok 1862; Warszawa, 1862,
papier, tektura, druk, wym. 23 x 11 cm,
nr inw. MN E3866;
24. Odezwa *Do szlachty wszystkich ziem polskich*,
Komitet Bratniej Pomocy, Lwów 24 II 1863,
druk, papier, 31 x 22,3 cm, nr inw. MN U.469;
25. Medal: Równość Wolność Niepodległość,
1863, brąz, śr. 3 cm, nr inw. MN E7308;
26. Karta okolicznościowa, XIX w., papier, druk,
wym. 10 x 5,5 cm, własność prywatna;
27. Obligacja Tymczasowa Ogólnej Narodowej Pożyczki
nr 1107 Rząd Narodowy, Warszawa 1863, druk, papier,
7 x 15 cm, nr inw. MN E3828;
28. Obligacja Tymczasowa Ogólnej Narodowej Pożyczki
nr 8320 z pieczęcią Rząd Narodowy, Warszawa 1863,
druk, papier, wym. 6,6 x 13,9 cm, nr inw. MN E4859;
29. Obligacja Tymczasowa Ogólnej Narodowej Pożyczki
Rząd Narodowy, Warszawa 1863, druk, papier,
wym. 6,6 x 13,9 cm, nr inw. MN E4863;

30. Obligacja Tymczasowa Ogólnej Narodowej Pożyczki
Rząd Narodowy, Warszawa 1863, druk, papier,
wym. 6,6 x 13,9 cm, nr inw. MN E4864;
31. Odznaka sołtysa używana w guberni płockiej
od lat czterdziestych XIX w. do 1864 r. mosiądz,
śr. 4,5 cm, nr inw. MZZ/Art/395;
32. Medal: Uwłaszczenie chłopów 19 lutego 1861,
cyna, śr. 2,5 cm, nr inw. MZZ/N/615;
33. Medal: Na Pamiątkę Urządzenia Włościan, 1864,
cyna, śr. 3 cm, nr inw. MZZ/N/618;
34. Formularz aktu uwłaszczenia z pieczęcią Rząd Narodowy
– Wydział Wykonawczy na Prowincjach Litwy, VI-VIII 1863,
druk, papier, wym. 30 x 20 cm, nr inw. MN Mak.794;
35. Kosynier w stroju krakowskim, XIX w., klejenie,
haft, papier, płótno, drewno, kość słoniowa, koralik,
wym. 24,5 x 21,4 x 19,5 cm, nr inw. MN EI3461;
36. Szabla francuska kawalerii lekkiej wz. 1822, stal, mosiądz,
drewno, skóra, opłot mosiężny, dł. 110 cm,
nr inw. MZZ/Art/2569;
37. Pas kontuszowy z końca XVIII w. jedwab, nić metalowa,
nić złota, wym. 44 x 431 cm, nr inw. MZZ/Art/2713;

38. Blacha na czapkę żołnierza oddziału saperów w carskiej armii,
XIX w., wym. 15 x 16 cm, nr inw. MZZ/kw/4593;
39. Pistolet skałkowy z wytwórni Augusta Francotte'a; Francja,
XIX w., stal, drewno, mosiądz, dł. 59 cm, nr inw. MZZ/Art/2422;
40. Kamienie skałkowe do broni czarnoprochowej, XIX w.
krzemień, wym. 2 x 2 cm, 3 x 2 cm, własność prywatna;
41. Pistolet kapiszonowy; Rosja, XIX w., stal, drewno, mosiądz,
dł. 42 cm, nr inw. MZZ/Art/2420;
42. Pistolet kapiszonowy; Rosja, XIX w., stal, drewno, mosiądz,
dł. 46 cm, nr inw. MZZ/Art/2421;
43. Rzeźba dwustronna, XIX w., granit, wym. 26 x 23 x 15,5 cm,
nr inw. MZZ/Art/452;
44. Karabin kapiszonowy wz. 1822 T Bis Francja, XIX w.,
stal, drewno, mosiądz, dł. 141 cm, własność prywatna;
45. Rozkaz dzienny do wojsk powstańczych Rząd Narodowy
– Wydział Wojny, Warszawa 22 VIII 1863, druk, papier,
wym. 41 x 18 cm, nr inw. MN U.468;
46. Pistolet kapiszonowy kawaleryjski Mutzig M1822 T Bis;
Francja, XIX w., stal, drewno, mosiądz, dł. 36 cm,
nr inw. MN E6528;

47. Prochownica rogowa, II połowa XIX w. róg, mosiądz,
wym. 19 x 4 cm, nr inw. MZZ/Art/1839;
48. Krzesiwo, XIX w., mosiądz, stal, wym. 3 x 7,5 cm,
własność prywatna;
49. Kule z okresu powstania styczniowego 1863/1864,
żelazo lane, śr. 1,5 i 1,7 cm, nr inw. MN E4675/1
i MN E4675/2;
50. Regulamin piechoty i służba obozowa wyd. Paryż 1861, papier,
tektura, druk, wym. 13 x 8 cm, nr inw. MZZ/H/2090;
51. Regulamin piechoty. Obozowanie, służba forpocztowa i marsze.
wyd. Paryż 1864, papier, tektura, druk, wym. 12 x 10 cm,
nr inw. MZZ/H/2164;
52. Instrukcja powstańcza, Tymczasowy Rząd Narodowy, 1863,
druk, papier, wym. 20,2 x 23,7 cm, nr inw. MN U.2043;
53. Śrutownica/prochownica, 1860, blacha cynkowa, żelazo,
wym. 20,2 x 8,7 x 5,8 cm, nr inw. MN E17366;
54. Pociski karabinowe z okresu powstania styczniowego, ołów,
wym. 2 x 1 cm, nr inw. MZZ/kw/219;
55. Szkatułka intarsjowana, 1863, drewno, słoma,
wym. 18 x 14 x 10,5 cm, nr inw. MN E5422;

56. Łańcuch sędziego gminnego, 1864-1875, wym. 7,7 x 5,6 cm,
nr inw. MZZ/Art/1929;
57. Medalion dwustronny „Ojczyznę Wolność Racz Nam
Wrócić Panie”, 1863, blacha miedziana srebrzona i złocona,
wym. 10 x 8,5 cm, nr inw. MZZ/Art/2424;
58. Weteran powstania styczniowego z córką, XIX / XX w.,
fotografia, wym. 13 x 10 cm, nr inw. MZZ/H//271;
59. Obrazek ofiarowany Emilii Wróblewskiej (1847-1927)
przez Powstańca 1863 roku, skazanego przez Rosjan
za udział w Powstaniu na długoletnie więzienie.
Akwarela na papierze, wym. 13 x 12 cm (obrazek),
24 x 21 (rama), własność prywatna;
60. Włodzimierz Wolski (1824-1882), fotografia,
wym. 10 x 6,5 cm, nr inw. MZZ/H/153;
61. *Śpiewy powstańcze* Włodzimierz Wolski, wyd. Paryż 1863 r.,
papier, druk, wym. 12 x 8,5 cm, nr inw. MZZ/H/2307;
62. Legitymacja por. Leona Rościszewskiego –
weterana powstania styczniowego, lata 20. XX w.,
papier, druk, wym. 12,5 x 8,5 cm, nr inw. MZZ/H//1102;

SPIIS TREŚCI

Tadeusz Skoczek, Beata Michalec

POSZŁY WICI PO ZAŚCIANKACH. INSUREKCJA 1863 — 5

Kataryna Skorupa Malińska

**DROBNOSZLACHECKI CHARAKTER POWSTANIA 1863
W REALIACH** — 9

KATALOG — 17

SPIS OBIEKTÓW W KATALOGU — 75

Recenzje naukowe:

dr Janusz Gmitruk, dr Krzysztof Bąkała

Redaktor prowadzący

Maciej Jakubowski

Redakcja językowa

Małgorzata Karolina Piekarska

Zdjęcia obiektów

Anna Kowalska

Projekty graficzne

Natalia Roszkowska

Promocja

Dorota Panowek

Administracja

Piotr Maroński

ISBN 978-83-67398-10-7

Wydawnictwo Muzeum Niepodległości

(identyfikator wydawnictwa naukowego 42-700)

al. Solidarności 62; 00-240 Warszawa

wydawnictwo@muzn.pl

tel. 826 90 91 w. 41

Realizacja poligraficzna

Real.he

.

Nakład 200 egz.

Partnerzy

Patronat medialny

Muzeum Niepodległości w Warszawie oraz Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego
są jednostkami organizacyjnymi Samorządu Województwa Mazowieckiego

Organizatorzy

ISBN 978-83-67398-10-7